

Az összehasonlító jog szerepe a török polgári jog fejlődésében

Dr. Arzu Oguz*

A tanulmány eredeti címe: The Role of Comparative Law in the Development of Turkish Civil Law. *Pace International Law Review*, VOL 17, Issue 2 Fall 2005, Article 9, 9-1-2005. (fordította: dr. Rácz Attila PTE ÁJK DI)

- I. Bevezetés**
- II. Az iszlám jogtól a modern jogig**
 - A. Jog korszerűsítésére tett törekvések az Oszmán Korszakban**
 - B. A svájci jog átvétele**
 - 1. A svájci jog recepciójának indokai és állomásai**
 - 2. Az átvétel utáni fejlemények**
- III. A 2002. január 1-jei Új Polgári Kódex**
- IV. Összegzés**

I. Bevezetés

A török polgári jog területén végbement, a vallási alapon álló iszlám jogtól a szekuláris nyugati igazságügyi rendszerig tartó gyökeres átmenet egyedülálló jelleggel bír, mely kivívta a nemzetközi kutatók figyelmét. Ez az átmenet egyre érdekesebbé vált azóta, mikortól Európában a teendők jegyzékén a polgári jog egységesítése lényeges napirendi pontként szerepel. Jóllehet az iszlám jogból a szekuláris jogba való átmenet a Török Polgári Kódexet („Török Kódex” vagy „1926-os Kódex”) a nyugatosodás útjára állította, emellett kitűnő példáit is nyújtotta azon felmerülő nehézségeknek, amelyek a külföldi igazságügyi rendszerekből származó szempontok átvétele során előfordulnak.¹

Európában több polgári törvénykönyv csak az elmúlt néhány évtizedben lépett hatályba. (Olaszország, Spanyolország, Görögország, Portugália) Másrésztől

* Az összehasonlító jog professzora. Az Ankarai Egyetem Jogi Kar Összehasonlító Jogi Tanszék tanszékvezetője. E tanulmány angol nyelvre fordításáért köszönetemet szeretném kifejezni Mr. *Aril Cansel*nek.

¹ Lásd J.G. Jonas, *Ein zeitgenössischer Receptionsprozess am Beispiel des türkischen Zivilrechts* [Jelenkori recepció eljárások - a Török Polgári Kódex példája], 4 Jus, 266, 266 (1987).

Törökországnak az 1920-as évektől létezett nyugatosodott, helyben keletkezett, autochton polgári törvénykönyve. Európa mai történetében egy ilyen változás a maga nemében egyedülálló példának tekinthető. A törökök polgári viszonyainak gyökeres modernizálásának szándékával a törvényhozás elutasított minden iszlám hagyományt és szabályt, és olyan polgári jogot léptetett életbe, amelyet egy különböző társadalmi, vallási és gazdasági hagyományokkal bíró társadalom számára készített elő és fejlesztett ki. A török polgári jog gyökeres megváltoztatása nagyszerű példáját adja annak: hogyan léptethető egy emberkéz-alkotta jogrendszer egy vallási alapú jogrend helyébe.

A klasszikus iszlám hagyomány szerint csak Isten evilági vallási képviselője szolgáltathatja a mennyei igazságot és az isteni szabályokat. Ez a képviselő csak értelmezheti e szabályokat és sohasem hozhat létre újakat.² A köztársasággá válás után Törökország új politikusai viszont az emberkéz alkotta jogra és igazságügyi rendszerre szavaztak. A társadalom vallásos rétege nem minden esetben a tekintett helyeslően a változásra. Példaként hozva a családjogot, amely kizárólag jelentős különbségeket mutatott az iszlám jogrendszer és a nyugati jogrendszer között.

Törökország sikere vonatkozásában másik lényeges tényezőnek tekinthető a változás sebessége, amelyben az átalakulás végbement. Egy jogrendszer felszámolása és újjal való helyettesítése rendszerint hosszú folyamat. Csak külföldi befolyás vagy gyarmati viszony képes gyors változtatást és alkalmazkodást lehetővé tenni. Például a Francia Polgári Törvénykönyv (polgári kódex) észak-afrikai országokra tett befolyásoló hatását a francia gyarmatosító működés eredményének tudhatjuk be.³ Viszont ilyen gyarmatosító mozzanat nem volt Törökországban. Noha a Lausanne-i Békeszerződés⁴ kötelezte Törökországot egy új polgári jog törvénybe iktatására, a török jog modernizációja a török jogalkotók saját elhatározásán alapuló tudatos döntésével kezdődött, és a törvénykezési aktus eredménye gyors és fennakadás nélküli sikerrel végződött.

II. Az iszlám jogtól a modern jogig

A. A jog korszerűsítésére tett törekvések az Oszmán Korszakban

² Lásd RENE DAVID & G. GRASMANN, EINFÜHRUNG IN DIE GROSSEN RECHTSSYSTEME DER GEGENWART [BEVEZETÉS A JELENKOR NAGY JOGRENDSZEREIBE] 471 (1966).

³ Lásd E. Pritsh, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch in der Türkei, Seine Rezeption und die Frage seiner Bewährung [A Svájci Polgári Kódex Törökországban, recepciója és gyakorlati alkalmazása]*, 59 ZEITSCHRIFT FÜR VERGLEICHENDE RECHTSWISSENSCHAFT 123, 127 (1957).

⁴ Aláírása 1923. Július 24., Lausanne, Svájc.

Az iszlám szabályrend az I. Világháborúig hatályban maradt az oszmánok földjén. Néhány szerző szerint az iszlám szabályrend korszaka a XII. században kezdődött a Szeldzsuk Török Birodalom regnálása alatt, mikortól a térséget a hanafita iszlám jog uralta mintegy nyolc évszázadig.⁵ A hanafita iszlám jog mellett a közjogot és a magánszemélyek közötti jogot számos tekintetben a szokás, a hagyomány, továbbá a - *Kanunname* néven ismeretes - szultán által írásos formában kiadott rendeletek szabályozták.⁶ A Kanunname rendszerint az állam felépítésével, a közigazgatással, a hadszervezettel, a földtulajdonra vonatkozó célkitűzésekkel, továbbá kincstári és büntetőjogi ügykörökkel kapcsolatban íródott.⁷ Ezek a szabályok néha összeütközésbe kerültek a vallási törvényekkel. A kettő összhangjának megteremtése érdekében a jogászok egy új értelmezési módszert fejlesztettek ki, megelőzendő a két jog közötti ellentmondás kialakulását. Másrészt az oszmánok nemzeti és vallási kisebbségek irányába mutatott toleráns megközelítésen alapuló egyedülálló jogrendszere megmaradt. Tehát az oszmán korszakban a jogrend két lábon állónak mondható; egyrészt a vallási jog, másrészt a hagyomány.⁸ E kereteken belül a keresztény és zsidó kisebbségek jogot kaptak a maguk közötti konfliktusok autonóm feloldására. A konzulátusokon külön bíróságok működtek, melyek a külföldiek közötti konfliktusokkal foglalkoztak.⁹ Tény, hogy a török polgári jog alkalmazása előtt Törökországban három különböző vallási jog volt hatályban: iszlám, keresztény és zsidó. A kánonjogi bíróságok és a *Nizamiye* (rendeletőrző) Bíróságok foglalkoztak az iszlám konfliktusokkal, a templom, azaz a keresztény egyház a keresztény ügyekkel, a zsinagógák

⁵ A Szeldzsuk Török Birodalmat az Oguz törökök alapították még az Oszmán Birodalom megalapítása előtt. COŞKUN ÜÇÖK ET AL., TÜRK HUKUK TARİHI [Török Jogtörténet], 148 (1999).

⁶ Az Oszmán Birodalom használatában a Kanunname kifejezés általánosságban a szultán egy különös ügykörre vonatkozó jogi cikkelyeket tartalmazó rendeletére utal. A IX-XV. században a *yasakname* kifejezésnek hasonló jelentése volt, az Arab Kalifátus alatt - *kawanin* – „jogszabályok könyve” értelemben állt. Az Oszmán Birodalomban a *Kanunname* megnevezés alkalomadtán bővebb értelmében a vezírek és pasák által kibocsátott rendszabályokra is vonatkozott. Azonban a kanunname ugyan olyan volt, mint bármely más kanun, amelyben szultáni rendelet (fermat vagy berat) vagy meghatározott és körülhatárolt ügykör kanunname formát ölthetett. Léteztek olyanok is, amelyek az egész birodalomra vagy egy szűkebb régióra illetve társadalmi csoportra voltak alkalmazhatók. Lásd ENCYCLOPEDIA OF ISLAM, NEW EDITION, 562 (E. van Donzel et al. eds., 1978).

⁷ A kanunnamék az államszervezetre, közigazgatásra, hadszervezetre, földpolitikára és természetesen a büntető-és kincstári ügyekre vonatkoztak. Ezen szabályok néha összeütközésbe kerültek a *sheriattal* (a Korán szabályai). Ezt figyelembe véve és a szabályok sheriathoz való igazítása érdekében szükségessé vált kifejleszteni a tudományos harmonizálás intézményének egy új módszerét, figyelembe véve a megelőző eseteket.

⁸ Lásd H.N. Kubali, XIX. *Yüzyıltın Sonlarındın İtibaren Türkiye’de Mukayeseli Hukukun Gelişimesi ve Mukayeseli Araştırmaların Bugünkü Durumu* [Az összehasonlító jog fejlődése Törökországban a XIX. század végétől és napjaink összehasonlító jogi kutatásai] 10 MUKAYASELİ HUKUK ARAŞTIRMALARI DERGISİ [Az összehasonlító jogi Kutatás Lapja] 4, 4 (1973) (Turk.); ARZU OGUZ, KARSILASTIRMALI HUKUK [ÖSSZEHASONLÍTÓ JOG] 100 (2004).

⁹ Lásd Ernst Hirsh, *Vom schweizerischen Gesets zum türkischen Recht, Fünfzig Jahre türkisches Zivilgesetzbuch* [Svájci Törvénykönyvből Török Jog], in ZEITSCHRIFT FÜR SCHWEIZERISCHES RECHT [SVÁJCI JOGI SZEMLE] 223,227 (1976).

pedig a zsidó jogot alkalmazták. A Nizamiye Bíróságok működési tevékenységük során - egyformán és kivétel nélkül - csak a *Mecelle*-t¹⁰ (Kötelezettségek Törvénykönyve) alkalmazták, mégpedig minden alattvalóra vonatkozóan. Ez utóbbi korszakra a „tisza iszlám jog” korszakaként szoktak hivatkozni, amely 1839. október 3-áig tartott.

A tisza iszlám jog korszakában elenyésző számú összehasonlító jogi tanulmány látott napvilágot. Az iszlám jog isteni természete okán világméretű gyakorlatot követelt magának és alapjában utasította el a nemzeti jog létezését. Mivel az összehasonlításhoz léteznie kell hasonló, vagy teljesen különböző nemzeti jogoknak, s az iszlám jog teoretikusai teljesen elutasították az ilyen jogok fennállását, így soha semmilyen figyelmet nem fordítottak ilyen irányú kutatás lefolytatására. Ebben az időszakban lefolytatott egyedüli összehasonlító tevékenység a következő pontokra korlátozódott:

- a) A Korán értelmezése során a négy vallási szekta közötti eltérésekre vonatkozóan lefolytattak néhány összehasonlító jellegű kutatómunkát;
- b) A használatból, a szokásból és a szultáni dekrétumokból eredeztetett világi szabályok, melyekről úgy vélték, hogy megfelelnek a shariat szabályainak (a Koránban lévő szabályok), amelyek valójában nem mindig tettek eleget e kívánalomnak;
- c) Az iszlám jog összehasonlítása a hagyomány és a szokás alkotta joggal, amely félig-meddig világi jelleget mutatott.¹¹

Végső erőfeszítésként, röviddel az Oszmán Birodalom összeomlása előtt, Sultan Abdulmecid 1839. október 3-án *Gülhane Hatt-ı Humayunu* néven ismeretes történelmi jelentőségű írott hirdetményével széleskörű reformintézkedéseket kezdeményezett, mely jogi reformokat tartalmazott.¹² Tény, hogy a XVIII. század végén az Oszmán Birodalom újjászerveződésére és túlélésére irányuló törekvései során nagymértékben megnyílt a nyugati hatások előtt. A reformok korszaka - a *Tanzimat* (újjászervezés) - egészen 1923-ig,

¹⁰ Amikor az oszmán jog reformjának szükségessége felmerült a XIX. században, elfogadtak néhány európai típusú jogszabályt, hogy kitöltsék ama hézagokat, ahol a vallási jog nem volt megfelelő. Viszont a vallási jognak csak egy része volt cikkelyekbe foglalva, és ennek a kodifikált résznek a megnevezése *Mecelle* volt. A *Mecelle* kibocsátására 1869 és 1876 között került sor több részletben, mely tizenhat könyvben 1851 cikkelyt tartalmazott. A törvény általános elveinek bevezetője után, a *Mecelle* nem rendszerbe foglaltan a következő témaköröket fedte le: adásvétel, bérlet, ajándékozás, kezesség, pénz átruházása, zálog, tulajdon, jogalap nélküli gazdagodás, fenyegetés, elővétel, jogi személy, ügyvédi hatáskör, egyezség és elfogadás teljesítése, nyilatkozat, pereskedés, bizonyíték elfogadása.

¹¹ Lásd Kubali, 8, 16.

¹² *Gülhane Hatt-ı Humayunu* volt az a reformintézkedés, mellyel a *Tanzimat* korszak és a reformok elkezdődtek. Lásd GÜLNIHAL BOZKURT, BATI HUKUKUNUN TÜRKIYE'DE BENİMSENMESİ, [A NYUGATI JOG ÁTVÉTELE TÖRÖKORSZÁGBAN] 48 (1996).

Törökország köztársasággá alakulásáig tartott.¹³ Jogi terminológiában az átmenet időszakának megnevezése: „nyugatosított iszlám jog korszaka”.¹⁴ A korszak fő jellemvonásai közé tartozott a jogállamiság kialakítására tett átfogó erőfeszítések végrehajtása, melynek célja a birodalom összeomlásának elkerülése volt, az igazságügyi rendszer világiasítása, továbbá fellendíteni a haladást és a fejlődést.¹⁵ A reformtörekvésre két erős befolyás hatott. Az egyik egy konzervatívabb irányzat, melyet Cevdet Pasa Igazságügy Miniszter támogatott, aki az iszlám jog folyamatosságát védelmezte, miközben a modern idők új követelményeihez való alkalmazkodás érdekében részleteiben végrehajtott változtatásokat.¹⁶ E nézőpont támogatói hittek a hagyomány és modernitás összehangolásában. Két törvényt vezettek be: a Földtörvényt (Arazi Kanunnamesi) 1858-ban, és a Bírósági Rend Könyvét (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye) 1869-ben.¹⁷

A másik befolyásoló irányzat, melyet főleg Ali Pasa Nagyvezír támogatott, a nyugati jog teljes átvételére összpontosított, elsősorban a francia Code Civil átvételére helyezve a súlyt.¹⁸ Azonban Ali Pasa bizonyos területeken, - mint például a családjog – hitt az iszlám jog életben tartásában.¹⁹ Ez a radikális megközelítés hathatós támogatásra talált az oszmán alattvalók körében, továbbá szilárd talajra lelt az általános jogi kívánalmakat megjelenítő indítványok körében, amikor az egyenlőség elve az 1839-es Tanzimat (újjászervezés) indítvánnyal bejelentésre került, melyet az 1859-es Islahat (átalakítás) indítvány is megerősített.²⁰ A joggyakorlaton belül az indítványok felszínre hozták a kisebbségek között meglévő vallási és etnikai különbözőségeket. Azonban Ali Pasa ténykedése nem volt korlátozó hatással a kisebbségi jogokra. Továbbá a nyugati jog egyes részei számára sikerült átjárást biztosítani azok közvetlen török nyelvre fordításával, úgymint: büntetőjog (1858), kereskedelmi jog (1859), tengeri kereskedelmi jog (1864), büntető eljárásjog (1880) és polgári eljárásjog (1881).²¹ Ez azonban még nem volt elegendő az egész jogrendszer megváltoztatására. A fent említett átvétel mögött merőben más ösztönző erő állt, mint egy

¹³ A Tanzimat reformok kibocsátásával szándékozták elkerülni az Oszmán Birodalom összeomlását. A reformok felölelték az élet, a tulajdon és a méltóság védelmét. Ez nagy jelentőséggel bírt a török törvények fejlődésében, mert fontos jogi fejlődést is tartalmazott.

¹⁴ Vagy „Islam-Batı Hukuku Dönemi” ahogy török nyelven mondják. ld. Kubali, 8, 6.

¹⁵ Lásd id. 6.

¹⁶ M. ŞAKIR ÜLKÜTAŞIR, CEVDET PASA [CEVDET PASHA] 13 (1945) (Turk.); H BOWEN, ENCYCLOPEDIA OF ISLAM, 284-286 (1960).

¹⁷ Lásd ERGUN OZSUNAY, KARSILASTIRMALI HUKUKA GIRIS [Bevezetés az összehasonlító joghoz] 93 (1976) (Turk.); Kubali, 8, 6. Lásd továbbá A. SCHNITZER, VERGLEICHENDE RECHTSLEHRE I. [Az összehasonlító jog elmélete] 350 (1961)

¹⁸ Lásd ÜÇÖK, 5, 290.

¹⁹ Lásd Kubali, 8, 7.

²⁰ Lásd BOZKURT, 12, 48-49.

²¹ Id. 151-158.

nyugati törvényalkotói folyamat mögött. Az oszmán közigazgatásra erős nyomásként nehezedett a nagy nyilvánosság változásra irányuló igénye, nevezetesen: a rend, az egyenlőség, a jogrend védelme, és vágy egy modern társadalom iránt, amely jelentős gazdasági, politikai és társadalmi erőt hoz létre.²²

A Tanzimat korszakban a kettős jog, a nyugati jog átvétele és a reformok előírásai miatt szükségessé vált a külföldi jogrendszerek tanulmányozása annak érdekében, hogy elősegítse az átvett jog gyakorlatban való alkalmazását. Elsődlegessé vált egy új jogász-generáció kiművelése is. Minthogy az Igazságügyi Minisztérium által tartott „törvénykezési tanfolyamok” elégtelennek bizonyultak e cél elérésére, a birodalom közigazgatási-, jogi- és politikai struktúrájának nyugatosítása és világivá válásának érdekében szükségesnek mutatkozott felülvizsgálni az oktatás rendszerét. Egy nyugati típusú egyetem megalakítására vonatkozó első törekvések 1844-ben jelentek meg.²³ 1870-ben az erőfeszítések eredményeként egy rendelet látott napvilágot, mellyel egyetemet alapítottak irodalom, filozófia, természettudományok, matematika és jogi szakokkal.²⁴ A jogi iskola az iszlám jog mellett kurzusokat nyújtott még kereskedelmi és tengeri kereskedelmi jog, polgári eljárásjog, büntetőjog, büntető eljárásjog, nemzetközi közjog, közigazgatási jog és európai eredetű jog tárgykörben is. 1874-ben egy liberális és magasabb szintű oktatás elősegítésének szándékával három új osztályt nyitottak a nagy tekintélyű birodalmi Galatasaray oktatási intézményben.²⁵ Ezek felölelték a közgazdaságtan, jogi alaptan, római jog, kereskedelmi jog és alkotmányjog területét. Néhány egyetemi és doktori szintű kurzust, mint például a filozófiát, gazdaságtant, jogi alaptant, római jogot, kereskedelmi jogot és alkotmányjogot francia nyelven, külföldi akadémikusok adták elő. 1881-ben az Igazságügy Minisztérium - magára vállalva a jogi oktatás felelősségteljes kötelezettségét - jogi iskolát nyitott.²⁶ Az iskola öt éven belül négy osztályt indított és tanmenetébe új kurzusokat is beemelt, úgymint: a római jog áttekintése, továbbá a kereskedelmi kódexek és a francia kódexek összehasonlítása.²⁷ 1899. augusztus 1-én egy rendelettel a jogi iskola igazgatását áthelyezték a *Darülfunun* (az elit iskolája) keretébe, és oktatási programját „összehasonlító jogi kurzusokkal” gyarapították. Elképzelhető, hogy ennek a kurzusnak a világ egyetlen

²² Lásd id.

²³ Lásd Kubali, 8 15.

²⁴ Lásd id. Továbbá OZSUNAY 17, 95.

²⁵ A Galatasary - alapítva 1481-ben - főiskolai és egyetemi szinten a mai napig működik Isztambulban, <http://gsu.edu.tr/en/university/history>.

²⁶ Lásd Kubali, 8, 15.

²⁷ Lásd OZSUNAY, 17, 95.

összehasonlító jogi intézménye, a *Société de législation comparée* (Összehasonlító Jogalkotási Társaság) volt az inspirálója.²⁸

Az 1910-es reformok után a jogi oktatás több tudományos távlati tervet fogalmazott meg maga számára az összehasonlítás területén, és doktorátusi osztályok nyíltak politikai, közgazdasági és jogi szakokon. A jogi tanmenet kurzusai összehasonlító kereskedelmi jogot, összehasonlító büntetőjogot, összehasonlító polgári jogot és római jogot tartalmaztak. A politológiai és közgazdasági tanmenetében pedig összehasonlító alkotmányjog szerepelt.²⁹ 1913-ban a jogfilozófia és az összehasonlító jog összevonására került sor.³⁰ Az összehasonlító polgári jogot előadó Professzor Mison Ventura 1924-ben tette közzé az első összehasonlító jogi könyvet, *A polgári jogok összehasonlítása* címen (Dersaadet, 1330).³¹ Ventura a Mecelle szellemiségét hasonlította össze a francia és a német polgári kódexekkel az anyagi jog és a gyakorlati alkalmazás szempontjából. Habár nem tartotta önálló jogágnak az összehasonlító jogot, csupán egy kutatási módszernek, amely azonban felhasználható a török jog fejlődésében, annak a törvénykezésben és igazságszolgáltatásban betöltött funkciójának tekintetében.³²

Közvetlenül az 1917-es jogi reform után a jogi tananyagot megtoldották az európai polgári jog és az összehasonlító polgári jog kurzusokkal, melyek előadását a német Erich Nord kezdte meg.³³ 1924-ben egy török professzor, Samim Gonensay (1884-1963) vállalta magára annak súlyát, hogy legelsőként rendezze egybe és oktassa az összehasonlító polgári jogot és az európai polgári jogot.³⁴

B. A svájci jog átvétele

1. A svájci jog recepciójának indokai és állomásai

Az oszmán jogágak és az igazságügyi rendszer kiemelt napirendi pontokként szerepeltek a lausanne-i béketárgyalások alatt. Az új Török Köztársaság eltökélt volt jogi és bírósági rendszerének újjászervezését illetően, a Lausanne-i Békeszerződés aláírásával összhangban a Népszövetséggel, amely 1923. július 24-én az Oszmán Birodalom végét is

²⁸ Lásd id. 95. Továbbá Kubali, 8, 17.

²⁹ Lásd Kubali, 8, 17; OGUZ 8, 12.

³⁰ Lásd BULENT DARVAN, MUKAYESLI MEDENI HUKUK DERSLERI [Összehasonlító polgári jogi előadások] 37 (1963) (Turk.)

³¹ Lásd id. Lásd továbbá Kubali, 8, 17; DAVRAN 30, 39.

³² Lásd Kubali, 8, 17; DAVRAN 30, 39.

³³ Lásd id. 19; továbbá 17; OZSUNAY, 17, 96.

³⁴ Lásd DAVRAN 30, 37. Továbbá ld. Kubali, 8, 17. és OZSUNAY, 17, 96.

megegyeztetette.³⁵ A politikusok Mustafa Kemal Atatürk vezetésével az 1920-as évek elején hamar kimutatták elköteleződöttségüket az újjászervezési törekvés iránt.³⁶ Egy új polgári törvénykönyvet írtak és 1926. február 17-én a Parlament elé terjesztették.³⁷ Valójában ez a Svájci Polgári Törvénykönyv (ZGB, továbbiakban Svájci Kódex) francia változatának egyenes átfordítása volt. A kijelölt bizottság felülvizsgálta, majd kisebb változtatások végrehajtása után a kódexet benyújtotta a Parlamentnek, ahol egyhangú szavazattal elfogadást nyert.³⁸ A törvény hat hónappal később, 1926. október 4-én hatályos volt.³⁹ A Svájci Kódex francia változata csaknem egyidejűleg lépett hatályba az új Török Kódexként.⁴⁰ Ezekkel az adoptációkkal Törökország az európai jogcsalád tagjává vált.

Számos érv szólt amellett, hogy más polgári jogok helyett végül Törökország a svájci törvényt választotta:

- a) A Népszövetségből eredő kötelezettségek elrendelték. Ennek ellenére az I. Világháború idején egy oszmánok által létrehozott bizottság alakult a polgári jog modernizálására, egyedül ez volt képes felismerni az új polgári kódex és más kódexek törésvonalait nyolcévi munka után. Ennek eredményeként az adoptáció elkerülhetetlen volt.⁴¹
- b) Azokban az időkben a hatalmon lévő politikusok erősen hittek abban, hogy csak egy világi és nyugatosodott Törökország lesz képes politikai és gazdasági sikereket felmutatni. Ennek érdekében a vallást és az államot szét kell választani és fel kell hagyni az iszlám jog isteni szabályaival.⁴²
- c) Megválaszolandó kérdésként az merült fel, hogy az akkori idők három nagy polgári jogi törvénykezése - a Svájci Kódex, a német polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB) és a francia polgári törvénykönyv - közül melyiket válasszák. A Svájci Kódexet választották, mert újszerűnek és demokratikusabbnak tartották, ennek következtében jobbnak vélték, mint a többi.⁴³ Más szóval, a török törvényhozás szerint a Svájci Kódex modernebb volt,

³⁵ M. Cemil Lozan, Bariş Konferansi, Tutanaklar, Belgeler (Lausanne Peace Treaty, Documents, Receipts) (Ford.: Seha Meray) Istanbul (1933).

³⁶ BERND RILL, KEMAL ATATURK, 77 (1991).

³⁷ Lásd BOZKURT, 12, 196.

³⁸ Lásd Hirsch, 9, 226.

³⁹ Lásd BOZKURT, 12, 196.

⁴⁰ Lásd Hirsch, 9, 226.

⁴¹ Lásd id., 229.

⁴² Lásd Jonas, 1, 226. Lásd továbbá E. Pritsch, *Die Rezeption des Schweizerischen Zivilrechts in der Türkei* [A Svájci Civil Code recepciója Törökországban], 23 SCHWEIZERISCHE JURISTEN-ZEITUNG [SVÁJCI JOGÁSZOK LAPJA] 273, 273 (1927).

⁴³ A Török Parlament Igazságügyi Bizottsága álláspontjának indoklása a következő volt: „Amint átvettük a Svájci Polgári Kódexet, a legjobbat a létezők közül, új alapelveivel és következtetéseivel számos hézagot fog

mint a Code Civil, és rugalmasabb, mint a német törvénykönyv. A török törvényhozás számára a Svájci Kódex elfogadásában nagy szerepet játszott annak formai felépítése és tömör jellege. Példaként felhozva a döntés igazolható azzal a jogosítvánnyal - figyelemmel a Svájci Kódex II. rész 1. cikkelyére -, amely alkalmazási rugalmasságot és felhatalmazást ad a bírónak a joghézagok betöltésére.⁴⁴

- d) Végezetül a Svájci Kódex francia változata melletti döntést nagymértékben befolyásolta az, hogy a török jogrendszerben tevékenykedők jobban ismerték a francia nyelvet, mint a németet, mivel tanulmányaikat Törökországban és/vagy Franciaországban végezték.⁴⁵

2. Az átvétel utáni fejlemények

Európában Törökország a siker egyedüli olyan példája, ahol egy nemzet befogadta és átvette egy idegen ország törvényét egy teljesen eltérő társadalmi felépítésen belül. Az igazi eredményt az átvett rendszer átformálása és új jellemvonással való felruházása jelentette, amelynek összhangba kellett hoznia a lefordított kódexet a szokással, a hagyománnyal és a társadalmi valósággal. Ebből következően a Svájci Kódexre többé már nem úgy tekintettek, mint átvett törvénykönyvre, hanem Török Kódexként ismerték el. A Török Kódex nem csak magán a kódex jogi szövegén alapult, hanem inkább szolgáltak

betölteni és számos hiányzó láncszemet fog összekötni polgári, társadalmi és gazdasági környezetünkben, összhangban az új század követelményeivel.” Ernst Hirsch, *Vier Phasen im Ablauf eines zeitgenössischen Rezeptionsprozesses. Ein Beitrag zur Rechtsvergleichung zwischen Mutter- und Tochterrecht* [A jelenkori recepció eljárás négy lépése. Tanulmány a szülő és a fiatalok jogintézményének összehasonlításáról], 69 ZVGLRWISS, 182, 186 (1968).

Lásd id., a bizottsági jelentést illetően. A hivatalos álláspont mellett számos szerző is felvet más szempontokat, mint például a következő: Az akkori időszak miniszterelnöke, Mehmet Esad Bozkurt, aki felsőbb iskolai végzettségét Svájcban szerezte, erősen befolyásolta a döntést a Svájci Kódex átvétele irányába, az egyetlent, amelyet részleteiben ismert. Lásd H. KÖTZ, EINFÜHRUNG IN DIE RECHTSVERGLEICHUNG AUF DEM GEBIETE DES PRIVATRECHTS [ÖSSZEHASONLÍTÓ JOG A MAGÁNJOG TERÜLETÉN] 176 (3d ed. Paul Siebeck 1996); Pritsch, 3, 143. Lásd továbbá Ernst Hirsch *Die Einflüsse und Wirkungen ausländischen Rechts auf das heutige türkische Recht* [A külföldi jog hatása a mai török jogra], 116 ZEITSCHRIFT FÜR DAS GESAMTE HANDELRECHT UND KONKURSRECHT [A KERESKEDELMI JOG ÉS VÉGREHAJTÁSI JOG LAPJA], 201, 206 (1954) [alábbiakban Hirsch, Effect of Foreign Law]

⁴⁴ Lásd SCHNITZER, 17, 352-53. Lásd továbbá Pritsch 3, 144-45; F. AYITER, *Das Rezeptionsproblem im Zeichen der Kulturhistorischen Perspektive „Europa und das Römische Recht“ und unter besonderer Berücksichtigung der Reception Westeuropäischer Gesetzbücher in der modernen Türkei* [A recepció problematikája kultúrtörténeti szempontból, „Európai és Római jog”, figyelemmel a nyugati jog recepciójára a modern Törökországban], in L’EUROPA E II. DRITTO ROMANO STUDI IN MEMORIA DI PAOLO KOSCHAKER II 133, 155-58 (1954).

⁴⁵ Lásd Jonas, 1, 226. Továbbá Ernst Hirsch, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch in der Türkei*, [A Svájci Polgári Kódex Törökországban] 50 SCHWEIZERISCHE JURISTEN-ZEITUNG [SVÁJCI JOGÁSZOK LAPJA] 231, 231 (1954) [alábbiakban Hirsch – Swiss Civil Code].

szilárd alapként Svájc jogelvei és jogi eszméi.⁴⁶ Ebben az esetben erre a szokatlan és egyedi befogadásra az átvétel időpontjától kezdődően úgy kellene tekinteni, mint egy folyamatos, élő társadalmi fejlődésre.⁴⁷

Közvetlenül a Svájci Kódex elfogadása után, amint a kötelmi jog, a kereskedelmi jog, az ítélkezés és végrehajtására vonatkozó jog törvényerőre emelkedett, Törökország a nyugati jogcsalád tagjává vált. Azonban a jogalkotó által írt törvénynek idő kellett ahhoz, hogy az ország jogaként elfogadottá váljon.⁴⁸ Az új törvénykönyvnek szüksége volt a joggyakorlat kialakulására, az összezsírozódásra és elfogadottságra a török társadalom részéről. A törvényhozó elvárta a bíróktól, hogy használják elméleti háttérüket és a Svájci Kódex rugalmasságát, továbbá hogy az átvett kódexet tegyék a nemzeti jogrendszer részévé. Ám néhány nagyobb nehézséggel kerültek szembe a gyakorlat során.⁴⁹

Az első problémák a Török Kódex nyelvezetének értelmezése körül merültek fel. Mivel a Svájci Kódex nyelvezete nem volt teljesen összeegyeztethető az iszlám törvénykönyvvel, nehézségbe ütközött a terminus technikusok nyelvi megformálása. Az idő szorítása miatt a fordítás munkálatait számos fordítóval végeztették, s mindegyikük a Svájci Kódex egy külön fejezetét fordította. Mindemellet nem volt idő minden részt egybefésülni és a Török Kódex teljességére vonatkozóan minden terminus technikust egységesíteni. A felmerült problémán a törvényhozás egyrészt a Török Kódexben még nem létező szakkifejezések pótlására újak létrehozásával, másrészt a már létezők új tartalommal való feltöltésével próbált úrrá lenni. A fordítást eltorzító nyelvi problémákat nem a szöveg szó szerinti pontosításával, hanem a gyakorlat során, a kodifikációs koncepció szerinti értelmezéssel oldották meg.⁵⁰

Az új jogrendszer beillesztésének felelősségteljes feladatát a jogelméletet hallgatók és a jogi oktatás vállára helyezték, mely feladatot lépésről-lépésre haladva teljesítettek.⁵¹ A parlament előtti megvitatás kezdetén, valamint a fordítás időszaka alatt a jogügyi miniszter előkészítette egy Ankarában székelő jogi iskola megalapítását. Isztambulban mindenki, aki jogi iskolát végzett, iszlám jogi oktatást kapott, ami azonban aggodalommal töltötte el az új

⁴⁶ Lásd Hirsch, *Swiss Civil Code*, 45, 337. Lásd továbbá Hirsch, *Effect of Foreign Law*, 43, 202.

⁴⁷ Lásd ERNST HIRSCH, *DAS RECHT IM SOCIALEN ORDNUNGSGEFÜGE, BEITRÄGE ZUR RECHTSOZIOLOGIE* [Jog a társadalmi rend szerkezetében, Gondolatok a jogszociológiához] 360 (1st ed. 1966).

⁴⁸ Lásd Hirsch, *Effect of Foreign Law*, 45, 232.

⁴⁹ Lásd Hirsch, *Effect of Foreign Law*, 47, 337-46. Lásd továbbá Hirsch, *Effect of Foreign Law*, 43, 182-222; Z. Goren-Ataysoy, *Die Fortbildung rezipierten Rechts, Ein amtlicher Vorentwurf zu einem türkischen Rechts, Fünfzig Jahre türkisches Zivilgesetzbuch* [Az átvett jog folyamatos fejlődése, a török törvény hivatalos tervezete, a Török Polgári Törvénykönyv ötvenedik éve], in *ZEITSCHRIFT FÜR SCHWEIZERISCHES RECHT* 265, 266 (1976).

⁵⁰ Lásd HIRSCH, 47, 338.

⁵¹ Lásd HIRSCH, 9, 234.

török közigazgatást. Következtetésképp fontos volt, hogy legyen egy jogi iskola, amely tükrözi az ország új szellemiségét. M. K. Atatürk 1925. november 5-én mondott e tárgykörű beszéde ma márványba vésve áll az Ankarai Jogi Iskola bejáratánál.

Ezzel egyidejűleg egy fokozott csereprogram kezdődött az Ankarai jogi Iskola és az európai országok jogi iskolái között.⁵² Kitüntetett figyelemmel kísérték a svájci joggyakorlatot és a lényeges döntéseket le is fordították. Számos török hallgató szerzett diplomát svájci jogi iskolákban.⁵³ A jelentős svájci polgári jogi gyakorlatra vonatkozó szövegeket törökre fordították és ingyenesen terjesztették az ügyvédek, bírák és az elméleti szakemberek körében. Ma már a Török Legfelsőbb Bíróság, amelynek kezdetben gondot okozott helyének megtalálása, a Török Kódex 1. cikkelye alapján tudatosan vállal jogalkotó szerepet, ellentétben a megelőző időkkel, amikor a szabad jogalkotás és/vagy a szó szerinti értelmezés között őrlődött.⁵⁴

A Török Kódex számos tekintetben - beleértve a személyek jogára, az öröklési jogra, a tulajdonjogra és a családjogra vonatkozó rendelkezéseit - összeütközésben állt az iszlám joggal.⁵⁵ Mindamelllett eltekintve néhány sajátos családi tényállástól, mint például a hamis ingatlanárverés, a Török Kódex gyakorlatba történő átvitele meglehetősen zökkenőmentesnek volt mondható. Különösen a kötelmi jog gyakorlata volt problémamentes. Másrészt viszont nehézségek merültek fel a telekkönyvi rendszer területén, mivel az országban addig soha semmilyen földmérési eljárás nem létezett.⁵⁶

A legproblematikusabb a családjog volt, több szempontból is.⁵⁷ Először is, az iszlám jog szerint, ha egy beleegyező pár, vagy a pár családja tanúk előtt szóban kifejezték akarataikat, a házasság érvényesen fennállt.⁵⁸ A hagyomány szerint az imam (pap) vagy a Hodja (iszlám tanító, hitoktató) részt vett a szertartáson, de a részt vétele nem volt kötelező. Amikor az 1926-os új kódex bevezette a polgári házasságot,⁵⁹ a falvakban vagy az ország szegény vidékein élő török népesség ragaszkodott hagyományai folytatásához, és többnyire a vallási házasság megkötésének gyakorlatát folytatta a polgári házasság gyakorlata helyett.⁶⁰ E választás mögött meghúzódó egyik fő indok az, hogy a Török Kódex nem

⁵²A három professzor, akik sok éven keresztül vettek részt Isztambul és Ankara jogi iskoláinak oktatásban a következők: B. Schwarz, akit római jog és polgári jog előadására hívtak meg; Ernst Hirsch, aki kereskedelmi jogot adott elő; Paul Koschaker, aki római jogot oktatott.

⁵³ Lásd A.B. SCHWARZ, DAS SCHWEIZERISCHE ZIVILGESETZBUCH IN DER AUSLANDISCHEN RECHTSENTWICKLUNG [Svájci Polgári Törvénykönyv a külföldi jog fejlődésében] 51 (1951).

⁵⁴ Lásd SCHNITZER, 17, 353.

⁵⁵ Lásd Goren-Ataysoy, 49, 267.

⁵⁶ Lásd SCHNITZER, 17, 352.

⁵⁷ Lásd Tugrul Ansay, Zur Eheschliessung nach türkischem Recht, 27 DAS STANDESAMT 78, 79 (1974).

⁵⁸ Lásd ÜÇÖK, 5, 92-97.

⁵⁹ B. ÖZTAN, B. AILE HUKUKU [CSALÁDJOG] 152 (1979).

⁶⁰ Ansay, 57, 27.

biztosította a polgári házasság felbontásának törvényes lehetőségét a *talak* (jelentése: „a férj akarátán nyugvó válás”) intézményén keresztül.⁶¹ Növekedett azon vallásos házasságban született gyermekek száma, akiket a közmegítélés törvényesnek fogadott el, azonban az 1926-os Török Kódex házasságon kívülnek tekintett, így jogállásuk kérdéses üggyé vált. A jogalkotó megoldandó az ügyet azt választotta, hogy különös státútum kibocsátásával törvényesnek ismerte el a vallásos házasságokból származó gyermekek jogállását.⁶²

III. A 2002. január 1-jei Új Polgári Kódex

Az új polgári törvénykönyv a huszonegyedik század követelményeihez igazodóan készült. Továbbá alkalmassá tették arra, hogy felülkerekedjen azon nehézségeken, amelyek tapasztalhatók voltak az eredeti polgári kódex hetvenöt éves gyakorlata során.

A Svájci Kódex átvétele után, mind a török teoretikusok, mind a török gyakorlati szakemberek erős kapcsolatokat építettek ki Svájjal, ami hídként szolgált a török és az európai jogrendszer között. Amint közismert, a kontinentális Európában számos polgári kódex, mint például a francia, német, olasz és svájci törvénykönyvek, a *jus commune* eszméjén alapulnak. Az új Török Kódex a Svájci Kódex fejlődésének nyomdokain halad, amelyben visszatükröződik a kontinentális európai jogrendszerben bekövetkezett minden új fejlemény. Törökország szerves kapcsolatban van a svájci jogrendszerrel. Példaként említhető, hogy az új Török Kódex követi a házastársak vagyonszerzésének társviszony szerinti megközelítésének svájci modelljét, ami nagyon hasonlít a haszonszerzésre irányuló társulási jogviszony német megközelítéséhez (*Zugewinnngemeinschaft*).⁶³

Az új Török Kódex a házastársak vagyonszerzésére vonatkozó szabályokon túlmenően egy sor reformot vezetett be olyan területeket érintően, mint a nemek közötti egyenlőség, a házasságkötési képesség korhatára, jogok és kötelezettségek a házasságban, a lakóhely megválasztására irányuló döntés a házassági jogviszonyban, a szülői jogok, a házasságon belüli bánásmód és közös pénzfelhasználás, képviselő a házastársi jogviszonyban és a nők vezetéknevének házasság utáni megtartása.

⁶¹ Lásd Pritsch, 3, 171.

⁶² Lásd Raamazan Arslan, *Die türkischen sog. „Amnetiegesetze” und das Verbot einer Anerkennung von Ehebruchskindern in Artikel 292 Türkisches Zivil Gesetzbuch [Törvény a "törvénytelen gyermekek" törvényi elismeréséről és azon gyermekek elismerésének tilalmáról, akik a Török Polgári Törvénykönyv 292. cikkelyének értelmében házasságtörésből származnak]*, DAS STANDESAMT 99-100 (1976).

⁶³ Lásd AHMET KILIÇOĞLU, EDİNİLMİŞ MALLARA KATILMA REJIMI [HÁZASTÁRSI VAGYONI JOGOK] (2002); A.İ. ÖZUĞUR, A.İ., MAL REJİMLERİ [HÁZASSÁGI TULAJDONI REND] 152 (2003).

IV. Összegzés

A török polgári jog történeti fejlődésének ezen rövidített leírása azt mutatja be, hogy a török magánjog milyen törekvéseken keresztül igyekezett összhangba kerülni az európai magánjoggal. Ennek a törekvésnek kezdetei a XIX. század elejére tehetőek. A Svájci Kódex magába fogadásával Törökország beléphetett az európai - kiváltképp az egyik germán - jogcsalád körébe. Főleg az utóbbi néhány évtizeden belül számos törvényt bocsátottak ki a Török Kódex európai irányelvekhez és rendeletekhez való hozzáigazításának érdekében. Ezen törvényalkotások mögött meghúzódó mozgató rugó a török polgári jog harmonizálása az európai polgári joggal. Amikor az új Török Kódex értékelésére kerül sor, figyelembe kell venni ezeket az asszimilációs törekvéseket. A társadalmi életet érintő nagyarányú változás iránti elvárások miatt a Török Kódex legnépszerűbb módosításai a házastársak vagyonszerzésével kapcsolatos kiegészítések. Ennek következtében a török polgári jog készen áll az Európai Polgári Kódex elfogadására.